

KILÉNYI IRMA LEVELESLÁDÁJÁBÓL (I)

Közreadja és a jegyzeteket írta Valachi Anna

Kilényi Irma (1891–1944) huszonnyolc éves korától haláláig Juhász Gyula (1883–1937) önkéntes titkára és „muzeológusa” volt. Az irodalomrajongó lány, aki zongora- és nyelvtanárként dolgozott Szegeden, elragadtatott hangú levélben¹ mutatkozott be Juhásznak az őszirózsás forradalom idején, mert elbűvölte a közéleti szerepet vállaló költő-hírlapíró lelkesítő szónoklata. Hamarosan följajánlotta „titkári” szolgálatait, mentesítve az önadminisztráció terheitől a hétköznapi élet ügyes-bajos dolgaiban segítségére szoruló költőt.

Az áldozatkész, empatikus, egyszersmind agilis Irma tökéletes munkatársnak bizonyult. Buzgón gyűjtötte a férfi kéziratait, leveleit, cikkeit, fényképeit; maga szervezte szerepléseit, előadásait, publikációit, honoráriumügyeiben is intézkedett, betegsége idején pedig erőt öntött belé, s Juhász családjának is mindenben segítségére volt. Személye nélkülözhetetlenné vált a költő számára.

Számos dedikációt, fényképet, versajánlást, sőt névre szóló költeményt is kapott Juhász Gyulától – ám személyes érintkezésük a kölcsönös tiszteleten alapult, s mindvégig az önzetlen barátság keretein belül maradt. A húszas években Juhász is rendszeres vendég volt Kilényi Irma és barátnő-

je² lakásán, a „Vajda-szalomban”, ahol vasárnaponként kellemes, folszabadult órákat töltött együtt a szegedi művészetkedvelő értelmiség. A rossz levélíró Juhász külföldi vagy vidéki tartózkodásai idején mindig életjelet adott magáról Kilényinek, de a tárgyilagos üzeneteit záró „*homlokcsók és egyéb*” kitétel talán arra vall, hogy – bár szemérmesen titkolt szerelmet érzett a versben is megörökített „*kedves titkár*” iránt³ – szemtől szembe nem merte kinyilvánítani iránta táplált érzelmeit. A Juhásznál nyolc évvel fiatalabb lány pedig – föltehetőleg leküzdhetetlen apakomplexusától vezérelve – nem is gondolt viszonyuk lehetséges átminősítésére, holott maga is számtalanszor utalt rá: nála mélyebben senki sem ismeri és érti a melankóliába menekülő költő lelkét. A kölcsönösen „szublimált” szerelem valószínűségének az a tény sem mond ellent, hogy újabban Juhász Gyula titkárának neve is fölkerült a lesbikus alkotókat, műzsákat számon tartó nőirodalmi lajstromokra.⁴

Kilényi Irma a költő halála után a Juhász-kultusz ápolásának szentelte életét. Eltökélt szándéka volt, hogy összegyűjt minden föllelhető emléket és tárgyi dokumentumot, amely a költő életével, pályájával kapcsolatos, és létrehozza Szegeden a Juhász Gyula-

¹ Az 1918. október 30-án kelt levél szövege teljes terjedelmében olvasható a JUHÁSZ GYULA ÖSSZES MŰVEI (JGYÖM) 9. kötetében, LEVELEZÉS I. 1900–1922. Szerk. Péter László, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Belia György. Akadémiai Kiadó, 1981. 313–314. További levélváltásuk ugyanebben a kötetben: Kilényi Irma Juhász Gyulához, 1919. január 10-én, 315.; Juhász Gyula Kilényi Irmához, 1919. szeptember 9-én, 319.

² Barátnője Vajda Béláné szül. Kellner Erika (1882–1952). Kilényi Irma 1915-től az ő leánynevelő intézetében tanított zongorát és francia nyelvet.

³ Juhász Gyula 1929-ben KILÉNYINEK, A KEDVES TITKÁRNAK címmel versben is emléket állított élete legbensőségesebb, plátói magasztalokba emelt emberi-női kapcsolatának. A költeményt a *Homokóra* 1929. június 1-jei száma közölte. Kilényi a másolatra ráírta: „*Schwartzner szanatóriumból, Balla Jenővel küldte.*” (JGYÖM, 3. VERSEK, 1926–1934. Szerk. Ilia Mihály és Péter László. Akadémiai Kiadó, 1963. 312.)

⁴ Lásd: IRMA ÖRÖK... http://cafelezbosz.blog.hu/2011/04/12/ket_ferfi_as_no_a_mult_szazadbol#more2821491.

múzeumot.⁵ Hét év alatt hatalmas anyag gyűlt össze a lakásán, de 1944 nyarán – amikor barátjánőjét és annak családját is deportálták – mély lelki válságba került, s önkézzével véget vetett életének. Tragikus halálával húszéves kutató- és gyűjtőmunkájának eredménye veszett kárba, mert a háborús fosztogatásoknak a Juhász-múzeum anyaga is áldozatul esett: a könyvek, levelek,

kéziratok nagy része eltűnt, szétszóródott. Jelenleg a szegedi Somogyi Károly Könyvtárban, a Kilényiről elnevezett különgyűjteményben őrzik a megmaradt és az időközben előkerült dokumentumokat.

Az alábbi levélválogatás alapján képet alkothatunk a hetvenhat éve elhunyt költő és az irodalmi emléképolást élethivatásának tekintő titkár kapcsolatáról.⁶

Kilényi Irma – Tessitori Nórának

[Szeged,] 1924. július 20.

Kedvesem! Mindkét hosszú leveledre és lapodra J. Gy. [Juhász Gyula] megígérte, hogy végre ő fog válaszolni, én ezért nem írtam. Most a vizsgák előtt rengeteg elfoglaltságom van, igazán nem jutok hosszabb íráshoz. Jövő hónapban már Aradon leszek szüleimnél, onnan majd könnyebben írhatok. J. már két hete Makón van, reggeltől estig dolgozik, első héten egy regényt és 9 verset írt, egyik szebb, mint a másik. Az ősszel a pécsi egyetem díszdoktorává avatják. Terescsényi itthon volt egy hétig, betegen utazott vissza tegnap. Sokat-sokat beszélünk Rólad és vágytunk utánad.

J. nem akar átmenni Erdélybe, azt mondja, hogy idegállapota nem bírja a sok idegen embert és új impressziókat. De meglehet, hogy sikerül rávennünk addig. Előbb két hétig nagyon örült és készült, most megint sehogy sem akar. Ez nála mindenben így van. Aradi címem: Strada Stroesen 14.

Csókol: Irma

Autográf levelezőlap, címzése: Kolozsvár (Cluj), Str. Maniu 40. (Kilényi-gyűjtemény, 4/13.) *Tessitori Nóra* (1883–1969): előadóművész, 1920-tól két évtizeden át önálló szavalóesteken népszerűsítette magyarországi és erdélyi költők alkotásait, valamint a székely népballadákat. Juhász Gyula 1924 májusában „örök hálával, szeretettel” neki ajánlotta ERDÉLYI IBOLYÁK című versét. (Vö. Tessitori Nóra: EGY SZONETT TÖRTÉNETE. *Szegedi Új Nemzedék*, 1939. június 15. Az emlékcikk írója fölidézi, hogyan kötött távoli ismeretséget a költővel: egy ibolyacsokor kíséretében elküldte neki Thorma János festőművész által készített portréját, melynek rejtélyes Mona Lisa-mosolya Juhászt is megihlette, s ezzel a versével viszonzta a küldeményt. Ezután még sokáig leveleztek – többnyire Kilényi Irmán keresztül, mert Juhász rossz levélíró volt.)

⁵ Vállalkozását a kortárs írók, szerkesztők nagy becsben tartották, és lelkesen támogatták. (Lásd: Gogolák Lajos: KILÉNYI IRMA, JUHÁSZ GYULA VOLT TITKÁRNŐJE AZ EGÉSZ ORSZÁGRA KITERJEDŐ NYOMOZÁSSAL, LEVELEZÉSSSEL, EMLÉK- ÉS KÉZIRATGYŰJTÉSSEL FELÁLLÍTJA SZEGEDEN A JUHÁSZ GYULA-MÚZEUMOT. (*Film Színház Irodalom*, 1941. július 24. IV. évf. 29. sz. 8.); Szomoró Dezső: LEVELEK. (*Ujság*, 1941. augusztus 2.)

⁶ Köszönettel tartozom a szegedi Somogyi Károly Könyvtár vezetőinek és Kukkonka Juditnak, a Kilényi-gyűjtemény kezelőjének, Apró Ferenc helytörténésznek, Péter László irodalomtörténésznek, valamint Varga Katalinnak, a PIM Kézirattár vezetőjének és Horányi Károlynak, az MTA Kézirattára munkatársának kutatásaimhoz nyújtott önzetlen segítségükért. (V. A.)

„*Most a vizsgák előtt*”: Kilényi tanárnőre talán utoljára várt a vizsgáztatás feladata, mert ugyanabban az esztendőben tönkrement Vajda Béláné leánynevelő intézete. Ekkor a barátnők pályát módosítottak. Mivel Vajdáné apjának, Kellner Mártonnak optikus- és fotográfiai műhelye volt a Kárász u. 14. sz. alatt, Erika és Irma is kitanulta a fényképészmesterséget, amelynek később nagy hasznát vették: Kilényi Irma technikai akadályok nélkül sokszorosíthatta Juhász Gyula fényképeit, kézíratait, leveleit és a róla szóló cikkeket, elsősorban a költő barátainak küldve el dokumentumért dokumentumot vagy személyes emléket kérő leveleit.

„*J. már két hete Makón van*”: Juhász Gyula makói ügyvéd barátja, dr. Espersit János visszatérő vendégeként ezen a nyáron roppant termékeny alkotói időszakot töltött Makón. Ekkor írta – csaknem egy kötetnyi vers mellett – az ORBÁN LELKE című kisregényét. Lásd a költő nyilatkozatát Magyar Lászlónak. JUHÁSZ GYULA MEGÍRTA ELSŐ REGÉNYÉT. *Szeged*, 1924. június 29.

„*Az ősszel a pécsi egyetem díszdoktorává avatják*”: Juhász Gyula és Kosztolányi Dezső 1924. május 29-én írói matinét tartott a pécsi Pannónia Szálló nagytermében. Talán akkor és ott ötlött fel a terv, amelynek megvalósulásáról azonban nincs adatunk. (Köszönöm Bókay Antal irodalomtörténésznek és Lengvári Istvánnak, a Pécsi Tudományegyetem levéltárvezetőjének a segítségét! – V. A.)

„*Terescsényi itthon volt egy hétig*”: Terescsényi György (1890–1965) szegedi születésű költő, író. A 20-as évek elején a *Szegedi Napló* munkatársa volt; NAGYPÉNTÉK című írásáért 1922-ben istengyalázás címen bebörtönözték. 1923-ban Budapestre költözött; az *Új Idők* és a *Napkelet* munkatársa lett, majd 1925-ben franciaországi tanulmányúton vett részt. A *Szegedi Napló* 1921. január 9-i számában ő méltatta Juhász Gyula NEFELEJCS című verseskötetét, a szegedi költőre való kései visszaemlékezése pedig DARVADOZÁSOK címmel jelent meg. (Lásd: JUHÁSZ GYULA 1883–1937. [JGYE.] Szerk. Paku Imre. Magvető, 1962. 394–405.) – Fontos kapcsolattörténeti mozzanatnak tekinthetjük, hogy Terescsényi DÉLIBÁB című verseskötetéről József Attila írt recenziót a *Nyugat* 1928. 9. számában.

„*J. nem akar átmenni Erdélybe*”: valószínűleg Tessitori Nóra egyik előadóestjére kapott meghívást. „...nem bírja a sok idegen embert és új impressziókat”: Juhász Gyula 1917 novemberében óta nem szorult intézményes orvosi kezelésre, de föltételezhető, hogy – titkára minden igyekezete ellenére – az ideggyöngeség, a kedélybetegség bénítóan hatott rá. Dr. Rapaport Samu (1888–1970), a költő egykori idegorvosa is úgy emlékezett, hogy Juhász Gyulát „*irritálta a zárt hely (pl. villamos, kocsi), Bécsben is gyalog ment be az állomástól a szállodába*”. (Idézet dr. Rapaport Samu 1941. május 1-jén Kilényi Irmának írt leveléből. [Kilényi-gyűjtemény, 4/85a.]

Kilényi Irma – Eckhardt Sándornak

[Szeged,] 1927. szeptember 26.

Kedves Sanyi!

Nagy szívességre kérlek, ha módodban áll, ne tagadd meg tőlem.

E sorokat viszi igen kedves barátom, Juhász Gyula, ki megrekedt tanári nyugdíja ügyében Klebelsberghez szeretne jutni. Már Zolnai Béla kezdeményezésére társadalmi úton próbálkoztak ezt a nyugdíjügyet nyélbe ütni, de a kérvény valahol elakadt, s hosszú hónapok óta semmi eredmény. – Így most arra kérlek, tedd lehetővé, hogy Juhász Gyula a kultuszminiszter elé jusson, tudva azt, hogy Te mily jó viszonyban vagy vele. Adj kérlek útbaigazítást vagy ajánló sorokat, esetleg személyesen segítsd ezt az audienciát. –

Szívességedért őszinte köszönetem küldöm, mindnyájatokat baráti szeretettel ölel:

Kilényi Irma
Kárász u. 14. II. 8.

Autográf levél. (Kilényi-gyűjtemény, 4/11.)

Eckhardt Sándor (1890–1969): a francia nyelv és irodalom tanára 1923-tól 1958-ig a budapesti tudományegyetem bölcsészkarán. 1936-ban ő adta ki az első nagy magyar–francia szótárt. (A személyes hangvételű levél arra utal, hogy aradi éveikben kötöttek barátságot.)

„*Juhász Gyula... megrekedt tanári nyugdíja*”: Juhász Gyula makói tanársága idején bekövetkezett idegkimerültségének és hosszúra nyúlt gyógykezelésének időszakát – Péter László szerint – valószínűleg fizetés nélküli szabadságotól minősítették munkaadói, ezért nem nyugdíjazták, sőt még magasabb fizetési kategóriába is átsorolták, de a kultuszminisztérium 1918 februárjától kezdve már nem folyósította az illetményét. 1923. október 10-én a megélhetési gondokkal küszködő költő kénytelen volt maga kérvényezni nyugdíjaztatását a miniszternél, részletesen dokumentálva pályarajzát – de csak annyit ért el, hogy állását lemondottnak tekintették, nyugdíjaztatásához azonban nem járultak hozzá. Előbb József Attila, majd a szegedi értelmiségi barátok – köztük Kilényi Irma – igyekeztek közbenjárni az ügyben; még a kultuszminiszter és Juhász Gyula találkozását is megszervezték. Az akció eredményesnek bizonyult: 1928 végén valóban elkezdték folyósítani Juhász Gyula csekélyke nyugdíját: havi 44 pengőt. (Lásd: Péter László: ADATOK JUHÁSZ GYULA ÉLETRAJZÁHOZ. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1959. 2. sz. 307–328.)

Gróf Klebelsberg Kunó (1875–1932): vallás- és közoktatásügyi miniszter 1922–1931 között; 1926-tól haláláig a szegedi választókerület parlamenti képviselője.

Zolnai Béla (1890–1969): 1925–1940 között a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen a Francia Filológiai Intézet vezetője, egyidejűleg a *Széphalom* című szellemi történeti folyóirat szerkesztője. Szegeden kötött barátságot Juhász Gyulával, akinek költészetét már 1927-ben, lapja legelső számában méltatta, sűrűn közölte verseit, majd a poéta halála után Juhász-szemináriumokat tartott az egyetemistáknak.

Ignotus Pál – Kilényi Irmának

Budapest, 1929. január 5.

Nagyságos Asszonyom,

nagyon köszönöm szíves értesítését. A dokumentumok, melyeket beküldött, igen érdekesek. Mindamelllett úgy találok, szükség volna rá, hogy interjú formában jelentessük meg a szóban forgó dolgoknak legalább nagy részét. Kérem ezért Juhász Gyula engedelmét, hogy a riporterek tudósításukat úgy írhasák meg, mintha vele személyesen beszéltek volna, s mintha e beszélgetés közben bukkantak volna rá az [...] tollra, hely cikkére, [?] a régi emlékekre stb. Arra persze külön megkérem magát, az újságírókat, hogy semmi olyan állítást – se reménybelit, se lírait vagy elméletit – ne adjanak Juhász Gyula szájába, ami nem szigorúan a beküldött írásokból következik. Nem volna hajlandó Nagyságos Asszony is néhány interjú elkészítését elvállalni? Juhász Gyula érdekében is ezt tartanám a legmegfelelőbbnek, s magam is nagyon hálás lennék érte.

Kérem végül Nagyságos Asszonyomat, legyen szíves Juhász szerkesztő urat minél gyakrabban és minél nyomatékosabban figyelmeztetni arra, hogy Pesten ne felejtse el engem ittlétéről sürgősen értesíteni; s kérem, legyen szíves mostani levelemre is azzal a lekötelező kedvességgel és gyorsasággal válaszolni, mint az elsöre.

Előre is hálás köszönetekkel szívességéért kezét csókolja

Ignotus Pál

Fekete tintával írt autográf levél, a Genius Könyvkiadó Rt. levélpapírján. (Kilényi-gyűjtemény, 3/32.)

Ignotus Pál (1901–1978): a *Nyugat* alapító főszerkesztőjének, Ignotus Hugónak a fia. 1935 végén együtt alapította meg és szerkesztette József Attilával a *Szép Szó* című folyóiratot.

„*A dokumentumok, melyeket beküldött*”: Ignotus Pál valószínűleg a Juhász Gyulának odaítélendő Baumgarten-díj apropójából készült cikkhez kért adatokat, esetleg korábbi interjúkat Kilényitől. A levél egy közvetett (ál)interjú előkészületeire vonatkozhat. Ádám László riportja az *Esti Kurír* 1929. január 22-i számában jelent meg, EGY KÖLTŐ, AKI MÁR ÉLETÉBEN ÖSSZEGYÚJTOTTE A NEKROLÓGIÁ-
T címmel. (Célzás azokra a cikkekre, amelyek 1922-ben Juhász Gyula álhalálhírére reagáltak.)

„*az [...] tollra, hely cikkére, [?]*”: olvashatatlan, értelmezhetetlen szavak a kézzel írt levélben.

„*semmi olyan állítást... ne adjanak Juhász Gyula szájába*”: föltehetően azért, hogy ne mondhasson semmi olyasmit, ami arra utalna, hogy a titkon vágyott Baumgarten-díj odaítélése miatt Juhász önértékelési zavarokkal küszködik.

Lázár Miklós – Kilényi Irmának

[Budapest,] 1929. március 4.

Mélyen tisztelt Kisasszony!

Levele valósággal konsternált. Bármiben rendelkezésükre állhatok, parancsoljanak velem. Én is beteg vagyok, a hét végén el kell utaznom, de a póstámat utánam küldik. A leghelyesebbnek, innen távolról, azt tartanám, ha mégis Pestre hoznák. Itt kitűnő tanárokkal konzultáltatnánk, és az ő tanácsaik után járnánk el. Lehetséges, hogy a környezetváltozás már magában véve kedvezően hatna az ő túlérzékeny kedélyére. Nagyon kérem Önt, küldjön mindenesetre olyan régebbi költeményeket, amelyek még kötetben meg nem jelentek, és nem túl ismertek, hogy ezeket sorra leközzöljük. Mondja meg Juhász Gyulának, ha ezt az ő állapota megengedi, hogy egész szívvel vele érzek, és velem együtt ezren és ezren, akik az ő hasonlíthatatlan művészetének elérékenyült tisztelői vagyunk. Még egyszer kérem Önt, hogy úgy rendelkezék velem, mintha Juhász Gyulának legrégebb barátja vagy éppen testvére volnék.

Kezét csókolja:

Lázár Miklós
főszerkesztő

Gépirásos levél, *A Reggel* c. lap hivatalos levélpapírján, autográf aláírással. (Kilényi-gyűjtemény, 4/33.)

Lázár Miklós (1887–1968): *A Reggel* című hétfői politikai hetilap alapító szerkesztője 1921-től 1948-ig. A Kilényi Irmával való levélváltást követően, 1929. március 18-án LEVÉL EGY ELBUDOSOTT BARÁTOMHOZ címmel vezércikkben próbálta visszatérésre bírni az „eltűnt” Juhász Gyulát. Éveken át közölte az alkotói válságba került költő régebbi verseit.

„*Pestre hoznák*” – mármint Juhász Gyulát.

Kilényi Irma – Juhász Gyulának

[Szeged,] 1929. március 30.

Drága Juhász Gyula!

Húsvétra, a születésnapjára sok-sok, őszinte szívből jövő jókívánságot küldök, s hiszem, hogy a Gondviselés megadja mindazt, amit kérek, könyörgök ez alkalommal a Maga számára.

A napnak minden percében, minden gondolatommal és érzésemmel ott vagyok Maga mellett, hiszen ezt úgyis tudja. Sokat aggódok és gyötrődök, de ezt érdemes elszenvadni azért az örömeért és boldogságért, hogy nagyon rövid idő múlva teljesen gyógyultan láthatom.

A kötetek sikeréhez boldogan gratulálok, tudtam én ezt előre, de Maga nem hitte el sohasem nekem! Ebben a szomorú, sivár húsvétban a leggyönyörűbb ajándék, hogy végre megjelentek. Gyógyuljon meg, drága Juhászkám, s jöjjön mielőbb hozzánk, haza, ezt kéri meleg baráti kézszorítással a Maga hálás,

öreg titkára

Autográf levél, aláírás nélkül. (Kilényi-gyűjtemény, 4/12 a.)

A költő ekkor már a budapesti Schwartzter (Siesta) szanatórium betege volt, ahonnan 1929. június 22-én engedték haza.

Juhász Gyula 1883. április 3-ról 4-re virradó éjszaka született. Ezek az évfordulók az idő múlásával mind érzékenyebben érintették a költőt, aki eltékozoltnak érezte életét, és kedélyzavarai, lelki elborulásai – később öngyilkossági kísérletei – mindig a születésnapjához közeledve következtek be. Halálát is az 54. születésnapját követően bevett, túladagolt altató idézte elő 1937. április 6-án.

„A kötetek sikeréhez... gratulálok”: 1929. március 27-én egyszerre jelent meg a Genius Kiadónál Juhász Gyula HOLMI című prózai, valamint HÁRFA című verseskötete. A szegedi sajtó elismeréssel fogadta Baumgarten-díjas költőjük új műveit, s a *Nyugat* 15. számának *Figyelő* rovatában Illyés Gyula írt elismerő kritikát HÁRFA. JUHÁSZ GYULA VERSEI címmel. (*Nyugat*, 1929. II. 174–178.)

Kilényi Irma – Juhász Gyulának

Szeged, 1929. május 3.

Drága Juhász Gyula!

Kimondhatatlan örömmel hallottam tegnap a színházban Ballától, hogy már teljesen jól érzi magát, s pár nap múlva hazajön. Igaz, hogy ez a pár nap oly mérhetetlen hosszú lesz, hogy nem hiszem, hogy még fogom bírni ideggel, s így egy vasárnap felszaladok, s meglátogatom, ha „fogad”. Ez így is illik, hogy egyszer már én legyek a Maga vasárnapi vendége, s visszaadjam a sok drága vasárnap délutáni vizitet! Legalább a sok elmulasztott titkári fizetést is behajthatom Magán, mert én bizony ez alatt a nyolc hét alatt is végeztem vállalt titkári teendőimet, de az ellenszolgáltatást elmulasztotta a „főnököm” megadni. Pedig én ezt követelni fogom erélyesen! –

Igazság szerint maga tartozik nekem még négy kiló hússal is, ennyivel könnyíttem magamon az utóbbi hetek izgalmai, aggodásai, gyötrődései alatt (Riki szerint csupa „gírh” vagyok már, a „gírhés”-ből szabadon képezve, s még csak zsokénak is sovány volnék), de mivel ezt nem akarom ama bizonyos Shylock módjára behajtani – nagylelkűen elengedem.

Jöjjön már haza, drága fiam, minden úgy várja magát, itt Tomiban olyan ős van azóta; majd meglátja, Juhász néni milyen új berendezéssel várja magát, új a szőnyege, új a hamutartója a szobájában, új paplan az ágyában, valami csodálatosan megható, hogy hogyan rendezget, rakosgat mindent, mert minden nap hazavárja magát...! És minden és mindenki.

Rendkívül el vagyok foglalva az utóbbi időben, s ez bizony jó is, mert másképp talán megőrültem volna. Ugyan közös orvosunk szerint már régen nem vagyok normális, de úgy gondolom, ezzel még nagyon jól élélhet pár évig az ember, úgy-e?

Üzenje meg valakivel, hogy meglátogathatom-e, úgy tudom, Bandi öccse 5-én felmegy, s hogy mikor jön haza pontosan, mert ha megengedné, szeretném az elsők között látni, akik várják.

Az új verseket égek a vágtyól olvasni, ha így haladunk, új kötetre keresünk kiadót! – Istenem, hogy ez is eljött, hogy megint dolgozik; oly boldog vagyok, higgye el, olyan nagy ajándék ez az élettől nekem.

Sok szerető reagondolással, őszinte baráti szívvel üdvözli hálásan

titkára:
Kilényi

Autográf levél. (Kilényi-gyűjtemény, 4/12.)

„Balla”: Balla Jenő (1869–1935): a *Délmagyarország* színikritikusa. Ő kísérte föl Szegedről Juhász Gyulát 1929. február 6-án a budai Siesta szanatóriumba.

„*pár nap múlva hazajön*”: a *Szegedi Friss Újság* ugyanezen a napon adta hírül: „*Hatheti gondos szanatóriumi kezelés után örvendetesen javult Juhász Gyula állapota. Egy-két hét még és a kiváló költő meggyógyultan hazaérkezik. Már ő maga is bizakodik, és reméli, hogy a nyár elején elindulhat olaszországi tanulmányútjára. Barátai, író- és költőtársai gyakran látogatják, akikkel vidámodó hangulatban beszélget jövendő terveiről. A munkakedve is visszatért, aminek legbeszédesebb bizonyítéka az a remekbe készült tíz vers, amely ott keletkezett a szanatórium csöndes magányában. Május első vasárnapján a szanatóriumból kísértél a városba, és egyik látogatójával bejárta a Vérmező környékét és a Tabán zezugos utcáit.*” – Látogatója Szabó Lőrinc volt, aki később TALÁLKOZÁSOK JUHÁSZ GYULÁVAL című nekrológjában idézte föl a kapcsolatokról őrzött emlékeit a *Válasz* 1937. májusi számában. (Újraolvó: JGYE, 500–506.)

„*Shylock módjára behajtani*”: célzás Shakespeare A VELENCEI KALMÁR című drámájában a megkezeredett zsidó uzorás figurájára, aki adósának a szívét kívánja kihásítani.

„*Juhász néni*”: Juhász Illésné szül. Kálló Matild (1862–1953): a költő édesanyja és gondviselője fia haláláig.

„*közös orvosunk*”: minden bizonnyal dr. Rapaport Samu belgyógyász-ideggyógyorvos. Kilényi baráti kapcsolatban állt vele és a feleségével, Étsy Emília (1864–1964) színésznővel, aki Juhász Gyulát még váradi korszakából ismerte: ő szavalta leggyakrabban a költő verseit, ezért „névre szóló” költeményeket is kapott tőle. (ÉTSY EMÍLIÁNAK. *Szegedi Napló*, 1921. január 1.; NÉVJEGY. EGY LÁTOGATÁS VISZONZÁSÁKÉPPEN, ÉTSY EMÍLIÁNAK. *Délmagyarország*, 1929. december 29.) Rapaporték sokáig ugyanabban a Kárász utcai házban laktak, mint Kilényi, és gyakran összejártak. Juhász Gyula és József Attila halála után is leveleztek, és Rapaport egyedül a „titkárnak” volt hajlandó röviden leírni, milyenek látta két tragikus sorsú költő páciensét. (Lásd: Lengyel András: RAPAPORT SAMU JUHÁSZ GYULÁRÓL ÉS JÓZSEF ATTILÁRÓL. In: L. A.: JÓZSEF ATTILÁRÓL. ÉLETRAJZI „APRÓLÉK”. Bába Kiadó, Szeged, 2008. 236–239.)

„*Bandi öccse*”: Juhász Endre (1897–1966), a költő fiatalabb testvére; az újszegedi kenderszövőgyár tisztviselője és a szegedi sakkszövetség elnöke.

Kilényi Irma – Juhász Gyulának

[Szeged,] 1929 [?]

Drága jó Juhász Gyula!

Leírhatatlan, megható hálával szorítom meg a kezét azért a kedves figyelméért, jóságos rámgondolásáért, hogy Kisjenői-Klein Jenő festette portréját hozzám küldte. – A kép oly döbbenetesen adja vissza azt a fájdalmas hangulatot, amiben a modellje él, hogy aki csak látja, mindenki el van ragadtatva tőle. S külön, meleg szeretettel köszönöm az üdvözlét, amit a festővel küldött. Hiába, már úgy látszik, én soha nem fogom visszafizethetni Magának sok jóságát, örömet adó bőkezűségét! Alig várom, hogy már egyszer eljőjjön megint hozzánk, hogy megmutathassam a képet, szomorú életem szomorú kincsét. Kedves jó Barátom, én is küldök Magának valamit, amivel talán egy kis örömet

küldhetek; születésnapomra öreg barátunk, Weisel bácsi meglepett a „Holnap” egy kötetével, amire oly nagyon vágytam mindig, mert nem volt nekem. Most, hogy még a Magáé is elveszett, vigasztalan voltam. S képzelje, egy öreg pesti hölgy eladogatja a régi könyveit, s Weisel bácsi véletlenül rátalál a „Holnapra”! Én bevallom Magának, hogy már egy hónap óta őrzöm, de most, könyveimet rendezgetve, láttam, hogy mily tömredék szép könyvemben ragyog a Maga neve, hogy Maga hány értékes írástól vált meg, hogy nekem adja őket – így beláttam, hogy az a legcsekélyebb áldozat, ha én a Holnapot visszaadom legjobb, legdrágább Barátomnak, aki Maga volt és lesz mindig. – Kaptam egy másik könyvet, a legújabb tanulmányt „A lelki betegségekről”, s abban a melankóliáról szóló fejezetben találom írva ezt: „addig nem kell féltetni a beteget sem öngyilkosságtól, sem más veszélytől, amíg szeretetben van része. Vigyázni kell reá, hogy mindig legyen valaki, aki nagyon szereti, s ezzel szinte odaköti az élethez”. – Van most sejtelméről, drága Juhász Gyula, hogy mily nagyon, milyen erősen kell Magát szeretni, hogy ennek erejével legyőzzük a rémet, az iszonyatot, hogy Maga megmaradjon győzelmesnek, egészségesnek, újraéledtnek, nekünk? –

Annyi minden „titkári” hatáskörű dolgot szeretnék Magával beszélni, nem akarom zavarni önkéntes száműzetésében. Krúdy Gyula sok szeretettel érdeklődött Maga iránt, és mindenütt, mindenki ugyanezt teszi. Képzelje el, a Színházi Élet közli a „Vorrei morir” fordítását, s fizet érte! És Zolnai minden Széphalomban közöl valamit, ő is Juhász Gyulát tartja az élő legnagyobbak; most ezért nagyon szeretem őt is. – S Lázár Miklós milyen nemes szívű barátként áll mellettünk, az igazán megható. Lássá, ezek a Maga barátai segítenek szeretni, bár Maga is segítene ebben!

Szeretném, ha volna valami óhajta, ha valamit kívánna, amit teljesíthetnék, ha könyvet küldhetnék, amit olvasna – szeretném, ha végre már mindez elmúlna, ahogyan most van, s a régi Juhász Gyula élne, egészségesen, boldogan. Ezért imádkozom szüntelenül, s ebben hittel hiszek.

Ha már elfelejtett volna, most egy kicsit gondoljon rám, s engedje, hogy forró hálával emlékezzék jóságára,

titkára:
Kilényi

Autográf levél, hónap és nap jelölése nélkül. (Kilényi-gyűjtemény, 4/12.)

Kisjenői-Klein Jenő neve valószínűleg elírás. Juhász Gyula portréját Kisjenői-Klein Ernő szegedi rajztanár készítette, aki később a deportálás során hunyt el. A művésztanár kiállításairól Lengyel Vilma írt kritikát a *Szeged* 1924. december 19-i, majd a *Délmagyarország* 1925. november 24-i számában.

„*meglepett a »Holnap« egy kötetével*”: a Holnap irodalmi társaság antológiájának első száma 1908 őszén jelent meg Nagyváradon, Ady Endre, Babits Mihály, Balázs Béla, Dutka Ákos, Emőd Tamás, Juhász Gyula és Miklós Jutka verseivel. Ady ezután tette közzé az *Új Időkben* A DUK-DUK AFFÉR című, barátait epigonnak nevező cikkét, mellyel átmenetileg mindnyájukat magára haragította. Juhász Gyula válaszára Ady újabb cikkel reagált a *Független Magyarország* 1908. november 26-i számában. (Később az indulatos-veszekedős Ady minden „sértettel” kibékült.) 1909. április 1-jén jelent meg az antológia második (utolsó) száma. A húszas években már nagy kincsnek számított egy-egy példány birtoklása.

„*legyőzzük a rémet*”: Juhász Gyula ekkoriban írhatta A RÉM című versét, mely a *Széphalom* című folyóirat 1930. május–júniusi számában jelent meg, *Szabó Lőrincnek* ajánlva. Később a *Pesti Napló*hoz is elküldte a verset – ennek megjelenését firtatta később Kilényi Irma 1930. január 17-én kelt, *Szabó Lőrincnek* írt levelében.

„nem akarom zavarni önkéntes száműzetésében”: Juhász Gyula a harmincas évek közepéig önként jelentkezett a budapesti, majd a szegedi idegklinikára, és maga döntött arról is, mikor kíván hazamenni. Csak akkor változott meg ez a szokása, amikor elvesztette a gyógyulásához fűzött reményét, és nem bízott többé az orvosokban. Öngyilkossági kísérletei után természetesen igyekeztek megmenteni az életét – ő maga azonban már nem érzett magában elég erőt és hitet, hogy tovább éljen.

„Kriúdy Gyula sok szeretettel érdeklődött Maga iránt”: Juhász Gyula KRÚDY GYULÁNAK című versét a *Délmagyarország* 1925. július 1-jei számában közölte. A lap egy korábbi közleménye szerint „1925. június 29-én neves budapesti hírlapírókat látott vendégül Szeged, köztük Kriúdy Gyulát, Feleky Gézát, Hegedűs Gyulát, Lázár Miklóst, Róna Lajost stb. A város polgármestere ebédet adott a tiszteletükre a Kassaban, a Délmagyarország pedig vacsorát. Ezen olvasta föl Juhász Gyula e versét.” (Lásd: JGYÖM, 2. 578–579.) A Kass Szállót, kávéházzal és étteremmel, Kass János szegedi vendéglős építtette 1898-ban.

„a Színházi Élet közli a »Vorrei morir« fordítását”: a „Vorrei morir” szó szerinti fordításban: „szeretnék meghalni”. L. M. Cagnetti TOSTI-DAL című verse kezdődik így, Juhász Gyula fordításában: „Akkor szeretnék én meghalni szépen, / Mikor derűs az ég és lágy a szellő, / Mikor a fecske rak dalolva fészket, / Mikor a föld virága újra termő.” A vers címét Francesco Paolo Tosti (1846–1916) olasz zeneszerző sajátos műfaja ihlette, aki népies jellegű olasz dalokat komponált. Péter László adatai szerint Juhász Gyula 1925. október 17-én fordította le olaszról a verset Weisz Emilio (Vén Emil [1902–1984]: anyai ágon olasz származású, Rudnay-tanítvány festőművész) segítségével, egy szegedi úrilány kérésére, „aki gitározni tanult, és nagyon meg akart halni”. (JGYÖM, 3. 402.)

G. Hajdú Lilly – Kilényi Irmának

[Budapest,] 1929. július 30.

Kedves Kisasszony, sok a dolgom, levelem azért késett, noha szeretném magát nagyon megnyugtadni. Juhász a Schwartzerberben van, a Lipótmezőn ½ órát töltött csak, elhoztuk onnan. Állapota súlyos, de nem reménytelen. 11 évvel ezelőtt ugyanezen a betegségen átment és meggyógyult. Hetenként két-háromszor megyek be hozzá, néha gyakrabban is. Szabályos, rendes analysisist nem tudok nála véghezvinni, de beszélgetéseink is jó hatással vannak rá. Magát melegen és sokszor üdvözlö. Írni nem akar. Máskor is szívesen állok rendelkezésére.

Sokszor üdvözlöm:

Dr. Hajdú Lilly

Dr. Hajdú Gyógypedagógiai Intézete és Gyermekeküldő-telepe feliratú céges levélpapíron autográf levél. (Kilényi-gyűjtemény, 3/18.)

Gimes Miklósné dr. Hajdú Lilly (1891–1960) az első női pszichoanalitikusok egyike. Moravcsik Ernő professzor tanársegédjeként Juhász Gyula kezelőorvosa volt a budapesti Ideg-Elmekórtani Klinikán. Elsősorban a pszichózisok, a skizofrénia terápiás lehetőségei foglalkoztatták. Már medikakora óta érdekelte az irodalom; Adyt személyesen ismerte, Juhász pedig RÉGI VERSEIM ELÉ című költeményét ajánlotta neki. Sorsa tragikusra fordult a háború alatt és után: férje munkaszolgálatban pusztult el, s noha 1953-tól 1957-ig a lipótmezei elmeorvosintézet igazgatója volt, kényszernyugdíjazták, amint fiát, Gimes Miklóst a Nagy Imre-perben halálra ítélték, majd kivégezték. Útlevelért hiába folyamodott: nem látogathatta meg Svájcban élő családját. Magányosan, betegen, öngyilkossággal fejezte be életét. Utolsó éveiben egy Juhász-monográfián dolgozott. (Erről leánya, Magos Gáborné szül. Gimes Judit levélben értesítette Svájcból Péter László szegedi irodalomtörténészt. Lásd: Somogyi-könyvtár, Kilényi-gyűjtemény, MS 16/1390 b.)

„*Juhász a Schwartzterben van*”: a kis-svábhegyi Ráth György utcában – a mai Onkológiai Intézet területén – található az egykori Siesta szanatórium, mely 1921-ben kezdte meg működését a református egyház kezelésében. Elődje az 1852-ben Schwartzter Ferenc által alapított Budai Magán Elme- és Ideggyógyintézet volt. Ezért nevezték később is fölváltva hol „Schwartzter”, hol Siesta néven a nyugtató természeti környezetben berendezett „magántéboldját”, melynek orvosai a szelíd és céltudatos gyógyítás mellett kötelezték el magukat.

„*a Lipótmezőn 1/2 órát töltött csak*”: az eredetileg ötszáz beteg ellátására alkalmas Lipótmezei Országos Tébolyda 1868. december 6-án nyílt meg Budán. Hollós István (1872–1957) ideg orvos, aki 1919–1927 között vezette az intézményt, a „nyitott kapuk” rendszerét szorgalmazta, amint azt fő művében (BÚCSÚM A SÁRGA HÁZTÓL, 1927) kifejtette, s igyekezett eloszlatni az elmebetegekkel szemben tanúsított társadalmi előítéleteket.

„*11 évvel ezelőtt ugyanezen a betegségen átment és meggyógyult*”: Juhász Gyula 1917-ben nyolc hónapot töltött a pesti Moravcsik-klinikán, ahol Hajdú Lilly kezelte. Elképzelhető, hogy a tünetek tudatosítását és „szublimálását” elősegítő betegnapló vezetését is ő ajánlotta Juhász Gyulának, elősegítve, hogy gondolatainak kivetítésével maga is szemügyre vehesse mindazt, amitől belül szenved. (Az 1917-ben keletkezett PATOLÓGIKA szövegét lásd: JGYÖM, 5. PRÓZAI ÍRÁSOK, 1898–1922. Szerk. Péter László. Akadémiai Kiadó. 555–564.; 692–695.)

Kilényi Irma – Juhász Gyulának

[Szeged,] 1929. augusztus 24.

Drága Juhász Gyula!

Szeretném megköszönni Magának azt a nagy örömet, hogy láthattam, hogy beszélhettem Magával; oly jó volt ott lenni Maga mellett, s annyi hitet, reményt hoztam onnan, hogy azt hiszem, így talán könnyebb lesz elviselni az idő végtelen lassú múlását, ami a Maga mindennél drágább egészségét hozza vissza nekünk. – Hajdú Lili utolsó délután magához hívatott, s Ő is úgy megnyugtató, oly biztató kedvességgel engedett el, pedig Ő csak az igazat látja és mondja, s én hiszek neki.

Ma megküldte az „Utolsó verset” Lázár Miklós, csodálatosan szép vers ez bizony, bár már láthatnám, olvashatnám az utána következőket!

Juhász kám, a Nagyváradi Naplóban gyönyörű cikk jelent meg a „Hárfáról”, azt hiszem, Gulácsy Irén írta.

Végtelen nagy jószág volt Magától, hogy engedte látnom Magát, ezerszer forrón köszönöm ezt; úgy szeretnék nagyon jó lenni, hálás lenni, hogy méltó és érdemes legyen a Maga barátságára.

S oly önző vagyok, már készülök ismét a közeli hetekben meglátogatni, addig remélhetőleg még sok jó hírt hallok drága szenvedő Barátom felől, s ha másként nem, úgy a „Reggelben” vágyva várok új verseket, új szépségeket.

Meleg készszorítást küld

őszinte baráti szívvel:
Kilényi

Autográf levél. (Kilényi-gyűjtemény, 4/12.)

„*oly jó volt ott lenni Maga mellett*”: Juhász Gyula 1929. július 6-án visszatért a budai Schwartzter szanatóriumba, ahonnan több mint négy hónap múltán, november 13-án tért haza. „Önkéntes száműzetésében” nem szívesen fogadott látogatókat, mert mások aktivitása, életerejé, sikere saját értéktelenségét tudatosította benne. Néhány újságíró – köztük Kellér Andor, Dénes Zsófia, Vér György – azért bejutott a gyógyintézet „Bizalom-emeletére”, megszólaltatva a sikerhez nem szokott, betegségbe menekült költőt.

Juhász Gyula UTOLSÓ VERS című költeménye *A Reggel* 1929. augusztus 29-i számában jelent meg.

Nagyváradai Napló: liberális szellemiségű politikai napilap 1898. október 1. és 1934. január 4. között, a haladó romániai magyar szellemi élet fóruma. Alapítója s élete végéig főszerkesztője Fehér Dezső (1869–1935), aki maga mellé vette segédszerkesztőnek Ady Endrét.

Gulácsy Irén (1894–1945): író, 1914-től 1925-ig – férje, erdődi Pálffy Jenő mérnök haláláig – Nagyváradon élt. Juhász Gyulával a váradi évek óta ápolta a barátságot, többször írt is róla.

Kilényi Irma – Juhász Gyulának

[Szeged,] 1929. szeptember 2.

Drága Juhász Gyula!

Boldog örömmel olvastam a *Reggelben* csodálatos versét, melyhez fogható szépet, mélyet és döbbenetesen szomorút még soha senki nem írt. Különös álommal teli éjszaka utáni reggel (álmaim mostanában Magát hozzák vissza egészségesen, derűsen, vidáman), mikor oly nagyon vágytam a Maga közellétét, hogy elviselhetetlen fájdalomban sírtam már – találok az Epitáfiumot. Drága Juhászkám, milyen jó tud lenni, hogy ezt adta nekem, hogy dolgozik, hogy betegen, ennyi szenvedés, ennyi gyötorem között ilyen kincseket küld szét a világba, hogy lássák az emberek: íme, ezzé vált a szenvedés a legnagyobb lelkeben! Hogy legnagyobb, ezt nem csak én mondom, ezt vallják ma a kritikusok is, egyik a másik után ismeri el, még Ady Endrét is ledöntik trónjáról, s Juhász Gyulát ültetik helyébe.

Én is küldök Magának valamit: sikerült kinyomoznom egy azóta vérmérgezésben meghalt drága gyerekkori pajtásom, dr. Török Frigyes noteszában az „Ovidius levele Juliához” c. versét, 1911. február 3-i kelettel, amikor a „Hétben” megjelent. Úgy-e, megengedi, hogy elküldjem Lázár Miklósnak; kérem, kísérje figyelemmel a *Reggelt*, talán már hétfőn közli is. A vers olyan új, mintha ma írta volna, s talán ma is ilyennek írná meg, azt hiszem.

Ma kaptam értesítést Tamás Annától, férjhez ment New Yorkban egy ügyvédhez.

Elképzelheti, mennyire szeretnék hírt hallani, kedves Juhászkánk, Magáról, úgy-e, jobban érzi Magát, nem szenved oly nagyon? Sokat és mindig gondolok Magára, áldja meg a jó Isten!

Meleg baráti szívvel köszönti:

Kilényi

Autográf levél. (Kilényi-gyűjtemény, 4/12.)

„olvastam a *Reggelben* csodálatos versét”: Juhász Gyula 1929. augusztus 31-én írt EPITÁFIUM című versét *A Reggel* című hetilap 1929. szeptember 2-i számában közölte Lázár Miklós.

„Hogy legnagyobb... ezt vallják ma a kritikusok is”: a HÁRFA és a HOLMI című kötetekről 1929 tavaszán írt recenziók szerzőire utalhat Kilényi Irma. Az *Ujság Vasárnapjában* Pünkösti Andor, a *Napkeletben* Juhász Géza, a *Délmagyarországban* Dettre János írt Juhász új kötetéről, Ady és Babits költői életművének tükrében is méltatva teljesítményét

„Ovidius levele Juliához”: a vers címe: OVID JÚLIÁHOZ. Péter László szerint hibás adat szerepel a levélben: eredetileg nem *A Hétben*, hanem az *Új Idők* 1910. január 30-i számában jelent meg ez a vers. (JGYÖM, I. 487.) *A Reggel* 1929. szeptember 30-án, majd pár nap múlva, október 2-án a *Nagyváradai Napló* is közölte.

Tamás Anna kezdő drámai színésznőként került 1920-ban Szegedre a színiakadémiáról, gyakran lépett föl a költő Shakespeare, Ady és Baudelaire művészetét bemutató irodalmi estjeim.

Juhász Gyula neki ajánlotta a *FIATAL SZÍNÉSZNŐ...* című szonettjét (megjelent a szegedi *Színházi Ujság* 1920. október 16-i számában), és névre szóló verssel búcsúzott tőle, amikor a művész nő Miskolcra szerződött: TAMÁS ANNÁNAK (Szeged, 1921. május 8.)

Kilényi Irma – Juhász Gyulának

[Szeged,] 1929. október 14.

Drága Juhász Gyula!

Nagyon elhanyagoltam Magát az utóbbi időben, de azt hiszem, megbocsájtja ezt nekem, ha tudja, hogy szegény jó Apámat temettük el szeptember közepén. Nem szenvedett sokat, mindössze két napig feküdt, s a hétévi súlyos asztmától elgyötört szervezete már fuldoklási rohamot sem volt képes produkálni, s így szépen, békésen elszenderült, az utolsó percben felvéve az utolsó kenetet. Arcán valami olyan földöntúli boldogság kifejezése maradt, olyan leírhatatlan harmónia áradt róla, a halál eltörölte a rettenetes szenvedések s a 76 év minden nyomát. Nagy lélek volt Ő, csak a szenvedőknek, az el-esetteknek élt, akit mindig, mindenben a krisztusi szeretet vezetett a legszentebb értelemben.

Végrendelete is valóságos hitvallása az igaz embernek, a jónak, a tökéletesnek. Nagyon nagy úrt hagyott mindnyájunk lelkében, de talán mégis én érzem legjobban, akihez legközelebb állott szegény. Nagy szomorúságomban végtelen örömmel olvastam tegnap a főorvosnak Juhász nénihez intézett sorait, mely szerint drága Betegünk állapotában lényeges javulást konstatálnak. Édes kicsi fiam, drága Juhász kám, hát végre elértünk ide is, hogy ilyen biztató híreket kapunk, hogy nem csak az idegtépő aggodalom tölti be a napnak minden percét, de áldásos, meleg remény érzése simogatja a lelkünket. Hát végre, végre, hosszú, hosszú hónapok gyötrelme után jön a boldogító hír: egészséges lesz, akiért rettegtünk, akiért szünet nélkül remegő izgalomban teltek a napok, akiért imádkoztunk, aki elvitte az életünk fényét, melegét, tartalmát, értelmét. S most jön Riki barátom is haza, s hozza a drága küldeményt, versét, amely tökéletes, s ma reggel meg kapom az újabb kincset, az „Élő halottak”-at! Gyuluskám drága, aki ilyet tud írni, aki ezt tudja, az nem veszhet el, az nem lehet beteg, az nem kapcsolódhat ki az emberi közösségből. Vágyva vágyom mindezt megköszönni Magának, s minden mást, minden gondolatát, ami hazavezeti, s ezt nagyon hamar meg is teszem, s amint dolgaimat úgy tudom intézni, hogy mehetek, felmegyek pár napra, hogy megszoríthassam a kezét.

Utolsó otlétemkor Hajdu Lilly közlései végtelenül megdöbbentettek, s valahogy e döbbenetből még azóta sem tudtam felocsúdni. Drága kis fiam, miért vezeti félre az orvosait, így aztán nem szabad csodálkoznunk, hogy ilyen nehezen találnak utat, módot, ahogyan beteg lelkét megközelítsék.

Remélem, nem haragudott az „Ovidius” vers közléséért? Juhász néni nagy örömmel újságolta, hogy milyen csodaszép verset írt Gyula, s mutatta a lapot, nem volt szívem elrontani örömét, s nem mondtam meg, hogy én küldtem be, de ne mondja meg Neki majd Maga sem. Ugy-e, megígéri? Kis Mancikának fáj a torka, lázas, de csak egy kis hűlés, semmi komoly baja nincs. Megígérte, hogy fog írni Gyula bácsinak, amint egészséges lesz.

Vigyázzon nagyon Magára, drága Juhász kám, szeretnék nagyon-nagyon örülni Magával, ha meglátom.

Sok meleg baráti szeretettel: Kilényi

Autográf levél. (Kilényi-gyűjtemény, 4/12.)

Kilényi Irma édesapja, Kilényi János (1852–1929) városi fővámszedő volt Aradon, ahol az Össze-
tartás nevű szabadkőműves páholy egyik vezető egyéniségeként tartották számon.

„*Riki barátom*”: Vajda Béláné (Kellner Erika), aki a szöveg utalása alapján meglátogatta Juhász Gyulát a budai szanatóriumban.

Juhász Gyula ÉLŐ HALOTTAK című verse *A Reggel* 1929. október 14-i számában jelent meg. (Keltetése a kéziraton: 1929. október 8. Lázár Miklós főszerkesztő tehát tartotta a szavát: a költőtől érkező verseket azonnal nyomdába adta.)

„*miért vezeti félre az orvosait*”: Juhász Gyula, miután rögeszmésen ragaszkodott az áhított beteg-szerephez, színlelésre kényszerült: „...*átkéredzkedett az »elmére«, a nyugtalanok osztályára. Megjátszotta magát. Könyvekből megtanult tüneteket mutatott az orvosoknak. Dühöngött. Magára gyűjtotta a hálóingét.*” (Magyar László: MILYEN VOLT SZÓKESÉGE. JUHÁSZ GYULA REMETEÉVEI. Erdélyi Egyetemes Könyvtár, 1942. 33.)

„*kis Mancika*”: Vajda Marianna (szül. 1909), Vajda Béláné leánya, aki későbbi emlékezése szerint több, névre szóló verset kapott a költőtől. (MARIANNÁNAK ***IK SZÜLETÉSNAPJÁRA; JAPÁNOSAN – KÖSZÖNTŐ MARIANNA SZÜLETÉSNAPJÁRA [1926]), s a 12 szonettből álló FORRADALMI NAPTÁR-t így dedikálta neki: „*Ezt a szonettkoszorút legkedvesebb barátnőmnek, Vajda Mariannának homlokára tűzöm.*” A „*múzsza*” később megvallotta: „...*ezeket a szonetteket azért kaptam, mert a költő nagy tetszésére szavaltam el [a] »MAILLARD KISASSZONY« című verset.*” (JGYÖM, 2. 581.)

Szabó Lőrincné – Kilényi Irmának

[Budapest,] 1930. január 12.

Kedves Kilényi Irma,

nagyon megörültünk az üzenetnek és azoknak a híreknek, amelyeket volt szíves közve-
títeni. Magához küldjük a mellékelt levelet, legyen kedves átadni Juhász Gyulának, akit
mind a ketten nagyon szeretünk. Örülnék, ha időnkint értesíthetne bennünket pár
sorban Juhász Gyula állapotáról, még abban az esetben is, ha ő – isten őrizz – esetleg
rosszabbul lenne, és elzárkózni igyekeznék minden híradás elől. Jelezze, ha a közlés
esetleg bizalmas természetű lenne. A férjem, mint tudja, egész intim kapcsolatban volt
itt Juhász Gyulával, s éppen ezért szeretné, ha egészen a gyógyulásig figyelemmel kí-
sérhetné az eseményeket valamennyire innen, messziről is.

Szívésséget köszönjük, s mindketten őszintén üdvözljük.

Szabó Lőrincné

Gépírásos levél, autográf aláírással. (Kilényi-gyűjtemény, 5/14 a.)

Szabó Lőrincné szül. Mikes Klára (1896–1978), Mikes Lajosnak, *Az Est* irodalmi szerkesztőjének
leánya.

„*nagyon megörültünk az üzenetnek*”: Kilényi Irma Juhász Gyula üzenetét továbbította Szabó
Lőrincéknek: jól érezte magát náluk a családi ebédmeghívás alkalmával.

„*A férjem... egész intim kapcsolatban volt itt Juhász Gyulával*”: Szabó Lőrinc több alkalommal is föl-
kereste Juhász Gyulát a budai idegszanatóriumban, s igyekezett fölrázni, aktivitásra késztetni a
búskomor költőt. Izgalmas szerepjátékáról s bizalomkeltő fortélyairól Juhász-nekrológiájában szá-
molt be. Megjelent a *Válasz* 1937. májusi számában, majd a Paku Imre szerkesztette emlékkönyv-
ben TALÁLKOZÁSOK címmel. (JGYE, 500–506.)

Szabó Lőrincné és Szabó Lőrinc – Juhász Gyulának

[Budapest,] 1930. január 12.

Kedves Juhász Gyula,

igazán nagy örömet szerzett, hogy elküldte a fényképét és megüzente, hogy nem érezte [magát] rosszul minálunk. Ha ezt akkor mondja meg, akkor föltétlenül forszíroztam volna, hogy többször átjöjjön hozzánk, hiszen közel voltunk egymáshoz. Remélem, most már állandóan jobban érzi magát, s nemsokára friss és erős lesz.

Tudja, hogyan értesültünk hirtelen elutazásáról? Mikes Margit, a húgom – talán ismeri a verseit – sokszor akart Lőrincsel vagy nélküle bemenni magához. Egy nap vett egy cserép virágot, s bement, egymagában. A portástól tudta meg, hogy maga két nappal előbb hazament Szegedre. Ezután íratta meg Lőrinc a maga hazamenetele hírét a Magyarországon. Vegye tehát tudomásul, hogy egy fiatal költőnőnek nem sikerült megismerkednie – egyelőre – magával, és hogy egy cserép virág idegenben hervadt el, s nem a maga szobájában.

Remélem, látni fogjuk Pesten most már akkor is, ha nem szanatóriumba jön. Szeretettel gondol magára, gyors gyógyulást és jókedvet kíván,

Szabó Lőrincné

Kedves Gyulám – végtelenül jólesett megemlékezésed. A te képed az első írói fénykép, amelynek csakugyan örülni tudtam. Én is meg vagyok róla győződve, hogyne! hogy amit egymásnak a szanatóriumban panaszolgattunk, megmaradt bennem. Sőt azt hiszem, nemcsak abban a karácsonyi versben, amelyről írsz, hanem talán másutt is megmarad a nyoma, bár egy kis kétségbeesésért és sötétségért igazán nem kell a szomszédba mennem. Közben nálunk nagy újság lett: december közepén megszületett a kisfiam. Mindnyájan megvagyunk, legjobban a kicsikék. A minap *csörögés* ebédnél eszébe jutottál a kis Klárának is! Szeretnék időnkint biztosat és sokat tudni rólad. Kívánom és remélem a legjobbakat. Van még néhány jó könyvem, gyere fel értük. A viszontlátásig sok-sok szeretettel ölel igaz barátod és *vetélytársad*,

Szabó Lőrinc

Géppel írt, autográf aláírású levél. (Kilényi-gyűjtemény, 5/14 b.) – A házaspár egyazon levélben felváltva írt Juhász Gyulának: előbb az asszony, aztán a férj.

Szabó Lőrinc 1923 óta ismerte személyesen Juhász Gyulát, amikor a szegedi költő 25 éves írói jubileumáról tudósította *Az Est* olvasóit.

„*elküldte a fényképét*”: a fotót Kilényi Irma postázhatta, s föltehetően ő készítette a Kárász utcai műteremben Juhász Gyuláról azokat a portrékat, amelyek könyvlapozgatás közben ábrázolják a költőt. (Lásd: FEKETE ALBUM SZÜRKE ERDEJÉBEN. JUHÁSZ GYULA ÖSSZES FÉNYKÉPE [*Ikonográfia*]. Szerk. Tasi József. Magyar Irodalmi Múzeum, 1998. 162–168.) Paku Imre viszont ugyanezeket a felvételeket Beck Mancsi (dr. Szekerle Lajosné Beck Margit) művének tartotta. (Lásd: JGYE, 724.)

Mikes Margit (1897–1976): költő, Mikes Lajos kisebbik leánya, Kemény László festőművész felesége. 1927-től jelentek meg versei *Az Est*-lapokban, az *Új Időkben*, és 1932-től a *Nyugat* is közölte néhány versét. 1968-tól az USA-ban élt, s a müncheni *Új Látóhatárban* publikálta verseit, valamint apjának irodalmi kapcsolatairól szóló emlékezéseit.

A *Magyarország* 1929. november 21-i számában tudósítást közölt JUHÁSZ GYULA, A RIVÁLÓ KÖLTŐ HAZAUTAZOTT SZEGEDRE A SZANATÓRIUMBÓL. (LELKES ÖRÖMMEL KÉSZÜLT HAZA A CSALÁDI KÖRNYEZETBE) címmel.

„*nemcsak abban a karácsonyi versben*”: A RÉM című Juhász-versre utal itt Szabó Lőrinc.

„megszületett a kisfiam”: ifj. Szabó Lőrinc (Lajos), a versek „Lóciája”, 1929. december 14-én született.

„kis Klára”: Gáborjáni (Szabó) Klára (1923–1972): Mikes Klára és Szabó Lőrinc első gyermeke. Énekesnőnek készült, majd a Zeneakadémia drámai tagozatának elvégzése után színésznő, versmondó lett. A Magyar Rádió színtársulatának alapító tagja.

(Folytatása következik.)

Rainer Maria Rilke

BEFEJEZETLEN ELÉGIA

Hagyd meg magadnak: *volt* a gyerekkor, e néma gondja a mennyeieknek – a sors soha vissza ne vonja; őt is még, aki börtön mélyén pusztul, a foglyot, mindvégig táplálta titokban. Minthogy öröknek őrzi meg ő a szívünket. Még a betegnek is, ha mered csak s érzi, cserbenhagyja szobája, e lassan lábadozó már – lábadozóban a tárgyai szintén, lázbetegen még, körben, még baj-társaiként, de már javulóban, az Elhagyatott mellett –: *neki* is szól, hozza gyümölcsét még a gyerekkor. Édeni kertjét a romlandóban őrzi mocsoktalanul. Nem makulátlan, nem; hiba volt őt felcicomázni, fodra, köténye mulékony hitetés lehetett csak. Nem bizonyosabb, mint mi, és sohasem kíméltebb; isten az ő súlyával nem mér. Védtelenebb ő, mint mi s télben az állat, védtelenebb ő. Védtelenebb: mert rejteke nincsen. Védtelenebb ő, mintha a vészjósló maga volna. Védtelenebb, mint tűz, mint méreg, mint a hatalmas s mint ami éjjel bent motoz egyre a házban, zárt ajtóí mögött.

Mert ki ne értse, hogy éppen a kéz, az oltalomé, mely véd: hazudik – bajban maga is: hát így ki *merészel?* „...Én!” – Milyen Én? – „Anya: én merek. Ős-Anyag, én, aki voltam. Titkát énám bízta a Föld, hogy a csíra, ha sarjad, ép legyen. Esték, bízó esték, én meg a Föld, halk-májusian mindketten, ó, az ölünkbe lehulltunk. Férfierő! ó, mondja-e néked e vemhes összhang azt, amit éltünk. *Néked* nem tanúsítja a kozmosz csöndjét – körbe miként veszi már a növekvőt...”